

SAYI 8 / AĞUSTOS

www.moodisthastanesi.com

“DSM-IV ve DSM-5’e göre Psikososyal İşlevsellik”

HAZIRLAYAN

Psikiyatrist Uzm Dr. Pelin Taş Dürmüş

Dünya Sağlık Örgütü tarafından 2001 yılında yayınlanan “İşlevsellik, Yetiştirimi ve Sağlığın Uluslararası Sınıflandırması (ICF)” sistemine göre işlevsellik tüm vücut işlevlerini, etkinliklerini ve kişinin katılımını kapsayan geniş bir terimdir. Bireyin sağlık durumu ve bağlamsal etmenlerin (çevresel ve kişisel etmenler) karmaşık bir etkileşimidir.

Psikososyal işlevsellik kavramının gelişimi incelendiğinde 1963 yılında Katz ve ark tarafından günlük yaşam aktivitesi olarak tanımlandığı görülmektedir. Yerxa ve ark 1967 yılında sosyal işlevselliğe vurgu yapmış olup, 1983 yılında Feragne ve ark tarafından psikolojik işlevsellik ile sosyal işlevsellik kavramları birleştirilmiştir. Daha sonraki süreçlerde farklı psikososyal işlevsellik tanımları ortaya çıkmış olsa da tanımların ortak unsurları hem psikolojik hem de sosyal işlevselliği içermeleridir.

İşlevsellik günümüzde psikiyatrik tedavilerdeki ana hedeflerden biri haline gelmiştir. Son yıllarda şizofrenide temel semptomların artık günlük yaşamı önemli ölçüde etkilemediği noktanın remisyon kriteri olarak kabul edilmesini öneren çalışmalar mevcuttur.

216 912 17 00

www.moodisthastanesi.com

Moodisthastanesi

Düzelme kavramının içerisinde eğitimini sürdürebilmek, çalışabilmek, ev işlerini yapabilmek, toplumsal ilişkilerini sürdürebilmek, aile içerisinde evlat, eş ya da ebeveyn olarak rollerini yerine getirebilmek, sağlık hizmetini alabilmek, bakıma veya gözetime gereksinim duymadan gündelik işlerini yerine getirebilmek yer almaktadır.

Tedavilerde işlevselliğe odaklanmanın başlaması ile işlevselliği değerlendiren metodlar da ilgi odağı haline gelmiştir. Psikososyal işlevselliği ilk değerlendirme aracı Ferragne tarafından 1983 yılında derlenen Psikososyal İşlevsellik Envanteri olmuştur. Daha sonra, 1987'de Amerikan Psikiyatri Birliği, Global Değerlendirme Ölçeği (Global Assessment of Functioning-GAF)'ni geliştirmiştir.

Bu değerlendirme metodu DSM-IV'te beşinci eksen tanımlanmasında da kullanılmıştır. Bu ölçekte puanlama 0-100 arasında yapılmakta olup yüksek puan hastanın işlevselliğinin o kadar iyi olduğunun göstergesidir.

Amerikan Psikiyatri Birliği'nce düzenlenen Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı'nın beşincisinin (DSM-5) yayınlanması ile birlikte çok eksenli değerlendirmeden çok boyutlu değerlendirme sistemine geçilmiştir.

Eksen sisteminin kaldırılması ile yeti yitimini değerlendirmede GAF yerine Dünya Sağlık Örgütü Yeti Yitimi Değerlendirme Çizelgesi, 2.0 sürümü (WHODAS 2.0) kullanılmaya başlanmıştır. Dünya Sağlık Örgütü Yeti Yitimi Değerlendirme Çizelgesi 2.0, 36 maddeden oluşan bir özbebildirim ölçeğidir. Altı alanda hastanın yetisini değerlendirmek üzere geliştirilmiştir:

1. Anlama ve iletişim kurma
2. Hareket etme
3. Kişisel bakım
4. İnsan ilişkileri
5. Yaşam etkinlikleri (Ev işleri, okul/iş)
6. Toplumsal yaşama katılım

Değerlendirme sırasında kişinin son 30 gün içindeki işlevselliğini göz önünde bulundurması istenir. Bireyin yeti yitimi düzeyindeki değişimi izlemek amacı ile düzenli aralıklarla tekrar edilebilir.

Psikososyal işlevselliğin değerlendirilmesine ilişkin araştırmalarda çeşitli değerlendirme araçları kullanılmıştır. Türkçe geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaları da yapılan ölçeklerden sıklıkla kullanılan birkaçı aşağıda yer almaktadır:

• Sosyal İşlevsellik Ölçeği (SiÖ): Sosyal ilişkiler/toplumdan soyutlanma, kişilerarası ilişkiler, öncül sosyal etkinlikler, boş zamanları değerlendirme, bağımsızlık (performans ve yetkinlik) ve iş/meslek olmak üzere yedi alanda toplumsal işlevselliği değerlendirir. Yetmiş dokuz maddeden oluşan bir özbebildirim ölçeğidir. Ölçekten alınan puanların yüksek olması işlevselliğin iyi olduğunu gösterir. Birchwood ve ark tarafından geliştirilen bu ölçeğin Türkçe geçerlilik ve güvenilirlik çalışması Erakay tarafından yapılmıştır.

• Sosyal ve Mesleki İşlevsellik Değerlendirme Ölçeği (Social and Occupational Functioning Assessment Scale-SOFAS): DSM-IV içerisinde yer alan bir ölçektir. İşlevsellik değerlendirmesinde sosyal ve mesleki işlevselliği değerlendirse de bireyin kendine bakımını araştırmaması eksik yönlerindendir.

- Bireysel ve Sosyal Performans Ölçeği (Personal and Social Performance Scale PSP): Morosini ve ark tarafından geliştirilmiş, 2009 yılında Aydemir ve ark tarafından geçerlilik ve güvenilirliği yapılmıştır. Görüşmecinin uyguladığı bir ölçektir. Puanlama 1-100 arasında yapılmakta olup yüksek puan iyi işlevselliği göstermektedir.
- Kısa İşlevsellik Değerlendirme Ölçeği (KİDÖ): Bipolar Bozukluk tanılı hastaların işlevselliğini değerlendirmek için geliştirilmiştir. Özerklik, mesleki işlevsellik, kognitif işlevsellik, mali konular, kişilerarası ilişkiler ve boş zaman

etkinlikleri olmak üzere altı değerlendirme alanından oluşur. Görüşmecinin uyguladığı, dördümlü Likert tipi değerlendirme sağlayan 24 maddeden oluşur. Yüksek skorlar kötü işlevselliği işaret etmektedir. 2007 yılında Rosa ve ark tarafından geliştirilen bu ölçeğin Türkçe geçerlik ve güvenilirlik çalışması 2012 yılında Aydemir ve Uykur tarafından yapılmıştır.

Klinik uygulamalarımızda tedavi seçimlerimizi yaparken belirti kontrolüne ek olarak hastanın işlevselliğini de göz önünde bulundurmaya ihmal etmemeliyiz. Psikososyal işlevselliğin artırılmasında ilaç tedavilerinin yanı sıra psikoeğitim, bireysel terapiler, uğraş terapileri, grup terapileri de düşünülebilir.

Ayrıca hastanın ilgi alanlarını, güçlü yanlarını, kaynaklarını, hedeflerini ve buna engel olabilecek etkenleri saptamak; hasta, aile ve tedavi ekibi olarak iyi bir iş birliği içinde olmak önem arz etmektedir.

Kaynakça

- Zhang X, Yang H, Ma H, Teng C, Wang H, Diao K, Zhang N. Development of a psychosocial functioning questionnaire for patients with major depressive disorder. General Psychiatry 2022;35:e100527.
- Helldin L, Kane JM, Karilampi U, Norlander T, Archer T. Remission in prognosis of functional outcome: A new dimension in the treatment of patients with psychotic disorders. Schizophrenia Research 2007; 93(1-3):160-8.
- Aydemir Ö. Şizofrenide İşlevsellik ve Paliperidon: Bireysel ve Toplumsal Performans Ölçeği ile Yapılan Çalışmaların Gözden Geçirilmesi. Klinik Psikofarmakoloji Bülteni, 2009.
- Clinical effectiveness: the importance of psychosocial functioning outcomes. Journal of Affective Disorders 2011;132 Suppl 1:S9-S13.
- Amerikan Psikiyatri Birliği. Mental Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı, Dördüncü Baskı (DSM-IV). Köroğlu E (çev.) Ankara; Hekimler Yayın Birliği, 1994.
- Amerikan Psikiyatri Birliği. Mental Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı, Beşinci Baskı (DSM-5). Köroğlu E (çev.) Ankara; Hekimler Yayın Birliği, 2014.
- Erakay SY. Şizofreni Tanılı Hastalarda Sosyal İşlevsellik Ölçeği Türkçe Formunun Geçerlilik ve Güvenilirliğinin Araştırılması. Yayımlanmamış uzmanlık tezi, Atatürk Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Psikiyatri Kliniği, İzmir:2001.
- Aydemir Ö, Üçok A, Danacı AE, Canpolat T, Karadayı G, Emiroğlu B, Sarıöz F. Bireysel ve Sosyal Performans Ölçeği'nin Türkçe Sürümünün Geçerlilik ve Güvenilirlik Çalışması. Klinik Psikofarmakoloji Bülteni 2009;19:93-100.
- Aydemir Ö, Uykur B. Kısa İşlevsellik Değerlendirme Ölçeği'nin Türkçe Sürümünün Bipolar Bozuklukta Güvenilirliği ve Geçerliliği. Türk Psikiyatri Dergisi 2012; 23(3):193-200.
- Çakmak S, Süt H, Öztürk S, Tamam L, Bal U. Psikiyatri Kliniğinde Uğraşı ve Psikososyal Müdahalelerin Hastaların Kişilerarası İşlevsellik ve Bireysel ve Sosyal Performans Düzeylerine Etkisi. Arch Neuropsychiatry 2016;53:234-240.